

TOKAT YÖRESİNDEKİ AHŞAP MİNARELİ CAMİLER

Erkan ATAK

Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

erkan.atak@gop.edu.tr

Öz

Minareler İslamiyet'in ilk ortaya çıkışından bu yana cami yapılarının önemli unsurlarından birisi olmuştur. Ezanı daha uzağa duyurabilme amacıyla inşa edilen minarelerin şekillenmelerinde bölgesel etkiler, estetik kaygılar ve gelenekler etkili olmuştur. Minareler İslamiyet'in ilk yıllarında daha çok fonksiyonel amaca hizmet eden mimari elemanlarken sonraki dönemlerde cami mimarisinin ve silüetinin ayrılmaz parçası haline gelmişlerdir.

Minarelerde inşa malzemesi olarak daha çok taş ve tuğla tercih edilmiştir. Buna karşın özellikle 19. yüzyıl ve sonrası inşa edilen birtakım camide minarelerin ahşap malzemeye inşa edildikleri görülmektedir. Bu camiler genellikle küçük ölçekli mahalle camileridir. Bu camilerdeki minarelerde ahşap malzemenin tercih edilmesi kolay bulunan hafif bir malzeme olması ve kullanımının daha kolay olmasından kaynaklanmaktadır. 19. yüzyıl öncesinde de ahşap minare yapılarının varlığı bilinmektedir. Ancak bu minareler günümüze gelememiştir. Ahşabın taş ve tuğlaya nazaran daha dayanıksız bir malzeme olması bu durumun sebeplerinden birisidir.

Tokat ve çevresi ahşap minareleri camilerin yoğunlaştığı bölgelerden birisidir. Özellikle kent merkezinde Sulusokak ve kale eteklerinde yer alan bir takım küçük ölçekli caminin minaresi ahşaptır. Bu camiler ahşap minareleriyle birlikte tarihi mahallelerin silüetlerini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tokat, Minare, Ahşap, Mimari, Niksar

The Mosques with Wooden Minarets in Tokat

Abstract

Minarets are among the significant elements of the structures of the mosques since the emergence of Islam. The minarets, constructed with the aim of Ezan to be heard farther, have some regional effects, aesthetic concerns that are influential on their formation. While the minarets were architectural elements serving functionally in the early years of Islam, they became part of mosque architecture and silhouette in the later periods.

As materials of construction, stone and brick were preferred in the making of minarets. On the other hand in number of mosques, constructed especially in the 19th century and post-19th century, it is observed that the minarets were constructed with wooden materials. These mosques are generally

small scaled district mosques. The reason why wooden material is preferred in the construction of these mosques stems from the fact that wood is easy to find and is a light material, and therefore easy to use. It is known that there had been wooden minaret constructions before the 19th century. Nevertheless, these minarets could not reach to the present day. One of the reasons of this is that wood is not durable compared to stone and brick.

Tokat and its surrounding is one of the regions where wooden minarets are seen intensely. Especially the minarets of a number of small scaled mosques that take place in Sulusokak, which is in the city center and on the foothills of the fortress, are wooden. These mosques, together with their wooden minarets constitute the silhouettes of historical districts.

Keywords: Tokat, Minaret, Wooden, Architecture, Niksar

1. Giriş

Minare, İslam topluluklarında ilk devirlerinden bu yana cami mimarisinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Minarelerin orijinleri ve esinlendikleri kaynaklar hakkında farklı görüşler mevcuttur.¹⁷⁹ Minareler, İslamiyetin ilk yıllarından günümüze değin farklı coğrafyalarda değişik formlarda tatbik edilmiştir. Minarelerin şekillenmelerinde başta bölgesel etkiler olmak üzere, estetik kaygılar, gelenekler, iklim koşulları ve süsleme zevkleri gibi ayırt edici unsurlar belirleyici olmuştur.

Minareler başlangıçta caminin bir yanında tek başına yükselen daha çok fonksiyonel amaca hizmet eden mimari elemanlar zamanla cami bünyesindeki sayıları artmış ve silüetinin tamamlayıcı mimari elemanlarından birisi haline gelmiştir.

Temelde İslam topluluklarının kültürleri ve buldukları bölgelere göre şekillenen minare biçimleri iki ana grupta toplanabilir. Birinci grup çoğunlukla Suriye, Mağrib, Mısır ve Filistin bölgelerinde görülen kare kesitli, hantal gövdeli minare tipidir. Bu tipin benzerleri Anadolu'nun güneyindeki bazı camilerde de karşımıza çıkmaktadır (Uluçam, 1990: 33; Gündoğdu, 2005: 775-785; Altun, 1978: 79-84; Sözen, 1981: 91-94; Eyice, 1960: 329-330). Arap sahasında yaygın olarak karşılaşılan bu tipin yanı sıra "malviya tarzı" denilen ve dışardan helezonik merdivenlerle çıkılan minare tipi Samarra Ulu Camii (848-52), Ebu Dulef Camii (861-62) ve Tolunoğlu Camii (789) gibi sınırlı sayıda birkaç örnekte kalmıştır (Diez, 1960: 327). Bu örneklerin yanı sıra Mısır'ın ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde görülen merdiven tarzı minareler farklı bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tipteki minarelerde dıştan merdivenlerle köşk biçimindeki

¹⁷⁹ İlk minarelerin gözetleme kuleleri, mesken ve kiliselerin çan kulelerinden esinlendiğine dair görüşler mevcuttur. Bkz. Berchem, 1960: 318; Diez, 1960: 324.

minare kısmına ulaşılır. Bu minareler minbere benzerliklerinden dolayı “minber minare” ismiyle de anılmaktadır (Eyice, 1960: 332-333).

İkinci tip ise daha çok Türk sahasında karşılaşılan silindirik formdur (Diez, 1960: 327¹⁸⁰ ; Esin, 1978: 104-147¹⁸¹). İslamiyeti kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılar’ın tuğla malzemeli, aşağıdan yukarıya doğru daralan silindirik formlu minareler inşa ettikleri günümüze ulaşabilen örneklerden anlaşılmaktadır. Gazneli ve Büyük Selçuklu sahasında da benzer özellikle minareler inşa edilmiş olmakla beraber özellikle Büyük Selçuklu sahasındaki minarelerin Karahanlı minarelerine göre daha zarif ve ince tutuldukları görülmektedir (Uysal, 1990: 510). Gazneliler döneminde inşa edilen III. Mesut (1099-1114) ve Behramşah (1117-1153) minareleri ise birden fazla gövdeli yapıları ile genel silindirik tipten ayrılırlar. Bu minarelerde alt gövdeler yıldız formlu üstteki bölümler silindirik tutulmuştur. Bu uygulama yukarıda belirtilen iki minare ölçeğindeki farklı bir deneme olarak kalmış daha sonraki dönemlere etki etmemiştir (Diez, 1960: 327). Karahanlı dönemine tarihlendirilen Çar Kurgan minaresi yivli gövdesi ile silindirik formun farklı bir denemesi olarak değerlendirilebilir. Çar Kurgan minaresinin (XI. yy sonu-XII. yy başı) benzerleri ileriki yüzyıllarda Anadolu’da karşımıza çıkmaktadır (Bakırer, 1971: 348-349; Mülayim, 1988: 11-25).

Anadolu Selçuklu minarelerinde şekil ve malzeme açısından Büyük Selçuklu geleneği sürdürülmüştür (Uysal, 1990: 505-533; Bakırer, 1971: 337-366; Eyice, 1960: 330-331). Bu dönemde çoğunlukla tuğla malzemeli, silindirik formlu minare yapıları görülmekle beraber Antalya Yivli Minare Camii (XIII. yy), Konya Sahip Ata Camii, Sivas Gök Medrese, Konya İnce Minareli Medrese, Erzurum Çifte Minareli Medrese yapılarında yivli minareler (Bakırer, 1971: 348-349; Mülayim, 1988: 11-25); Amasya Burmalı Minare Camii’nde burmalı minare formu karşımıza çıkmaktadır (Eyice, 1960: 331). Ayrıca bu dönemde taç kapılar üzerine çifte minare yapma geleneği görülmektedir. Çoğunlukla medrese yapılarında yoğunlaşan çifte minareler birkaç camide de karşımıza çıkar. Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Çifte Minareli Medrese ve Sivas Gök Medrese yapılarında taç kapılar üzerinde ikişer minare bulunur. Konya Sahip Ata Cami kapısının üzerindeki iki minareden birisi günümüze gelebilmiştir. Niğde Sungurbey Camii’nin çift olduğu düşünülen minareleri günümüze gelememiştir (Eyice, 1960: 330-331; Bakırer, 1971: 342) . Anadolu Selçuklu Dönemi’nde inşa edilen minarelere pabuç gibi yeni elemanlar eklenmiş ve kaidelerde dörtgen formlar kullanılmaya başlanmıştır (Uysal, 1990: 514-515). Erken Osmanlı döneminde Selçuklu geleneği devam ettirilmekle beraber

¹⁸⁰ Diez makalesinde bu minare grubunun Asya bozkırlarındaki yaygın halde bulunan gözetleme kulelerinden esinlenerek inşa edildiklerini ifade etmektedir.

¹⁸¹ Esin makalesinde Türk minarelerinin kökeni “idiz ev” denilen budist yapılara dayandırır.

Selçuklular 'da yukarıya doğru daralan ve camiyle orantısı pekte düşünülmeden inşa edilen minarelerin yerini daha mütevazi ölçülerde nispeten orantılı minarelerin aldığı görülmektedir. Buna karşın Edirne Üç Şerefeli Camii ve Edirne Eski Camii'nde anıtsal özelliklerde inşa edilen minareler Erken Osmanlı dönemindeki istisna örnekler arasında yer alırlar.

Klasik Osmanlı Dönemi'nde minareler yanlarındaki yapılarla beraber uyum içinde ve bir bütünlük oluşturacak vaziyette inşa edilmişlerdir. Özellikle Mimar Sinan'ın inşa ettiği Selatin camilerinin tamamlayıcı unsurları olan minareler Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye camilerinde zirve noktasına ulaşırlar. Sedefkâr Mehmed Ağa Sultan Ahmed Camii'nde Sinan üslubunu devam ettirmekle beraber caminin dört köşesinin yanı sıra avlunun iki köşesine de minareler eklemiş ve sayıyı 6'ya çıkararak minare mimarisini farklı bir boyuta taşımıştır (Eyice, 1960: 330-335).

Osmanlı mimarisinde XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren batılılaşma sürecinin etkisiyle beraber özellikle Selatin camilerinin minarelerin formlarında ve süslemelerinde birtakım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Minare formlarındaki aşırı inceleme önemli değişikliklerin başında gelir. Ayrıca şerife altlarında ve gövdelerde çok kalabalık ve ağır süsleme unsurlarıyla karşılaşılır.

Orta ölçekli camilerde ise çoğunluğunda tek minare bulunur. Genellikle süslemesiz olan minareler, birlikte inşa edildikleri yapılarla bir uyum içerisinde, mütevazi ölçülerle inşa edilmişlerdir.

Minarelerde malzeme kullanımı tıpkı form ve şekil unsurlarında olduğu gibi bölgelere göre farklılık göstermektedir. Mısır ve Suriye bölgelerindeki dört köşeli minarelerde çoğunlukla taş malzeme kullanılmıştır (Diez, 1960: 325-326). Bu durum Anadolu'nun güneydoğu bölgelerindeki erken örneklerde de kendini göstermektedir (Uluçam, 1990: 33; Gündoğdu, 2005: 775-785; Eyice, 1960: 329-330). Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devirlerinde inşa edilen silindirik gövdeli minarelerde kullanılan temel malzeme ise tuğladır. Tuğla, söz konusu devirlerde inşa edilen minarelerin hem inşa malzemesi hem de süsleme malzemesi olarak kullanılmıştır (Bakırer, 1971: 337-366; Eyice, 1960: 330-331). Erken Osmanlı ve II. Beylikler döneminin Anadolu Selçuklu geleneğini sürdüren minarelerinde yine inşa malzemesi olarak tuğlanın kullanıldığı görülmektedir. Selçuk İsa Bey Camii (1374), Birgi Ulu Camii (1312), Tire Yahşi Bey Camii (1446), İznik Yeşil Camii (1378-1392), Balat İlyas Bey Camii (1404) ve Manisa Ulu Camii (1376) gibi yapıların minareleri tuğla malzemelidir (Aslanapa, 1989: 209-234; Kuban, 2007: 61-131; Eyice, 1960: 331-332) . Osmanlı'nın klasik dönemiyle beraber ise çoğunlukla taş malzeme, minarelerin esas yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.

Taş ve tuğlanın yanı sıra ahşap malzeme de bir takım minarelerde inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. İran'ın bazı eski ziyaretgâhlarında ahşap şerefeli, tuğla gövdeli minareler bulunduğu bilinmektedir (Diez, 1960: 324).

İstanbul'un fethinden sonra camiye çevrilen Ayasofya'nın güneybatı köşesindeki kulenin ahşap olması muhtemel bir minareye çevrildiği belirtilir. Bu minare II. Selim zamanındaki onarım esnasında kaldırılmıştır (Akgündüz-Öztürk, 2005, 186). Çarşamba'da XVI. yüzyılın sonlarında Hırâmi Ahmet Paşa tarafından camiye çevrilen yapının kuzeybatı köşesine yakın konumda ahşap tek şerefeli bir minarenin varlığını yayınlanmış eski resimlerinden anlaşılmaktadır (Eyice, 1953: 255-256). Ancak minare günümüzde mevcut değildir. Ahşap malzemeli minarelerin genellikle küçük ölçekli camilerde veya mescitlerde tercih edildiği görülmektedir. Yukarıda erken örneklerini verdiğimiz ahşap minareler 19. ve 20. yüzyıllar içerisinde inşa edilmiş yapılarda yoğunlaşmıştır. Ahşabın taş ve tuğlaya nazaran daha dayanıksız bir malzeme oluşu bu minarelerin erken örneklerinin günümüze gelememesine sebep olmuştur. Anadolu'nun birçok bölgesinde ahşap minareli camilerle karşılaşmak mümkündür. Ancak özellikle ahşabın daha rahat bulunduğu bölgelerde bu minare tipinin yaygınlaştığı görülmektedir.

Ahşap yapısı itibariyle hafif bir malzemedir. Bu suretle ahşap minareler çoğunlukla ayrı özel bir kaideden değil doğrudan caminin beden duvarının üzerinden yükselirler. Genel olarak tek şerefeli inşa edilen bu minarelerin yapıım teknikleri taş ve tuğla minarelere göre farklıdır. Ahşap minarenin merkezinde seren direği bulunur. Seren direği bir bütün olarak gövde ile birlikte basamakları ve külahı taşıyarak yukarıdan gelen ağırlığı aşağıya iletir. Bu minarelerde seren direği, merdivenler, dış duvar ve külah ahşap malzemedir. Basamaklar, seren direği ve duvardaki ahşap direklere mesnetlenir. Minarelerin dış duvarlarında çoğunlukla düşey ahşap kaplamalar kullanılır. Ancak yatay ve düşey kaplamaların kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Bazı ahşap minarelerin şerefe korkuluklarının iç yüzleri dış etkenlerden zarar görmemesi için çinko ile kaplıdır. Minarelerin çoğunda külahlar dıştan kurşun kaplıdır (Kuşüzümü, 2010: 104-106). Ahşap minarelerin çoğunluğunun kendisine ait bir kaidenin olmamasından ötürü giriş kapıları camilerin giriş mekanlarından veya mahfil katlarından sağlanmaktadır.

Tokat ve yöresi ahşap malzemenin mimaride yaygın olarak kullanıldığı merkezlerden birisidir. Tokat merkezde ve ilçelerinde bir kısım camilerin ahşap direkli ve tavanlı olarak inşa edildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra ahşabın gerek inşa gerekse süsleme malzemesi olarak kullanıldığı azımsanmayacak sayıda geleneksel konut örneği mevcuttur. Bu durumun oluşmasında kentin coğrafi yapısının etkisi muhtemeldir. Bu çalışmanın konusu olan ahşap minareler Tokat'taki geç dönem Osmanlı camilerinde yoğunlaşmıştır. Çalışma kapsamında yapılan alan araştırmalarında Tokat merkezde 6 camide; Niksar'da 2 camide ve Reşadiye'de 1 camide ahşap minare tespit edilmiştir.

2. Tokat Yöresindeki Ahşap Minareli Camiler

2.1. Ahi Paşa Camii

Yapı, Tokat merkez Cemalettin Mahallesi, Hacı İbrahim Sokak üzerinde yer almaktadır. İnşa kitabesi mevcut olmayan cami yöredeki benzer örneklerden hareketle XVIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Cami, kareye yakın ölçülerde bir plana sahiptir. Harimin üzeri içten sekiz dilimli bir kubbeyle dıştan kiremit kaplı külahla örtülmüştür. Harimin önündeki son cemaat yeri revağı orijinal değildir. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır (Foto. 1-2).

Yapıdaki ahşap minare sonradan eklenen son cemaat yerinin batısında yer alır. Dışarıdan çatı üzerinden yükselen minareye giriş son cemaat yerinde yer alan bir kapıyla sağlanır (Foto. 3). Minarenin silindirik gövdesi dış tarafta atılan dikmelerle poligonal hale getirilmiştir. Tek şerefeli minarenin şerefe altlığı yatay profillerle hareketlendirilmiştir. Minarenin dış duvarlarında düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Kısa gövdeli minare en üstte kurşun kaplı bir külahla örtülmüştür. Külahın üstünde bir âlem bulunur. Minarede herhangi bir süsleme unsuru yer almamaktadır (Foto. 4-5).

2.2. Aceşir Cami

Yapı, Tokat merkez İvaz Paşa Mahallesi, Aceşir Sokak üzerinde yer almaktadır. Cami giriş kapısı üzerinde günümüz harfleriyle İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han zamanında M.1317 yılında inşa edildiği yazmaktadır. Bu bilginin caminin yakınındaki aynı isimli türbenin kitabesinden hareketle verildiği anlaşılmaktadır. Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

Aceşir, devletlü büyük Sultan Ebu Sa'id bin Sultan Muhammed... 717 yılı Cemaziye'l-evvel ayının başlarında (Temmuz 1317)''

Ancak günümüzde caminin orijinal mimari özelliklerinden uzaklaştırdığı görülmektedir. Eğilimli bir arazi üzerine inşa edilen cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harimin üzeri iç taraftan düz bir tavanla, dışarıdan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Yapının girişi kuzeydoğu köşede yer alır. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır (Foto. 6-7).

Caminin minaresi kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş cami içerisinde, harime girişi sağlayan kapının hemen yanına yerleştirilmiş olan bir açıklıkla sağlanmaktadır. Minarenin silindirik gövdesi dış taraftan atılan dikmelerle poligonal hale getirilmiştir. Kısa gövdeli olan minarenin dış duvarları düşey kaplamalarla oluşturulmuştur. Gövdeden hafif dışarıya çıkıntı yapan şerefe poligonal planlıdır. Dışarıya altı sivri kemerli açıklıkla yönelen şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. En üstte bir âlemle sonlandırılan minarenin üzerinde herhangi bir süsleme ögesi yer almamaktadır (Foto. 8-9).

2.3. Akdeğirmen Camii

Yapı, Tokat merkez Akdeğirmen Mahallesi'nde Hoca Ahmed Caddesi ile Akdeğirmen Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır. Cami giriş kapısı üzerinde günümüz harfleriyle H.1205/M.1791 yılında Müftü Katipzâde Mahmut Efendi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Günümüzde müzede bulunan camiye vakfedildiği belirtilen iki adet şamdanda ise H.1104/M.1693 ve H.1112/M.1700 tarihleri yazmaktadır (Gündoğdu-vd, 2006: 126). Bu durum yapının inşasının giriş kapısı üzerinde belirtilen tarihten daha öncelerine gittiği gösterir. Cami kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir plana sahiptir. Mihrap önündeki bölüm içten pandantif geçilen basık bir kubbeyle dıştan kasnakla geçilen kiremit kaplı sivri külahla örtülmüştür. Harimin kuzeyi ise doğu-batı doğrultulu bir bölümle genişletilmiştir. Bu kısmın üzeri yarım beşik tonozla örtülüdür. Caminin kuzeyine sonradan bir son cemaat yeri eklenmiştir. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır (Foto. 10-11).

Caminin minaresi kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş harimin kuzeydoğu köşesine yakın bir konuma yerleştirilen kapıyla sağlanır. Minarenin gövdesi poligonaldır. Dış duvarın kaplamalarında yatay dikdörtgen ahşap bloklar kullanılmıştır. Kısa tutulan gövdenin üzerinde hafif çıkıntı yapan şerefe kısmı yer alır. Gövdeden şerefeye geçişte yatay profiller kullanılmıştır. Şerefede gövdenin poligon formu devam ettirilmiştir. Dışarıya sivri kemerlerle açılan şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. En üstte bir alemlerle sonlandırılan minarenin üzerinde herhangi bir süsleme ögesi yer almamaktadır (Foto. 12).

2.4. Hoca Ahmed Camii

Yapı, Tokat merkez Cemalettin Mahallesi, Miraç Sokak üzerinde yer almaktadır. Eğilimli bir arazi üzerine inşa edilen cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harimin üzeri içten ahşap bir tavanla dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. İçten ve dıştan sıvalı vaziyetteki cami orijinalliğini büyük ölçüde yitirmiştir. İnşa kitabesi mevcut olmayan cami yöredeki benzer örneklerden hareketle XIX. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir (Foto. 13-14).

Caminin minaresi kuzeybatı köşede, çatı üzerinden yükselmektedir. Minare gövdesi caminin beden duvarlarının içerisinde kalmış olup çatı üstünde şerefe ve yukarısı bulunmaktadır. Balkon tarzındaki çokgen şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. Minarenin girişi caminin içerisinden verilmiştir. Minarede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 14-15).

2.5. Seyyid Necmeddin Camii

Yapı, Tokat merkez Tatar Hacı Mahallesi, Hınıslı Sokak üzerinde yer almaktadır. Caminin giriş kapısının yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü

tarafından yerleştirilen levhada XVIII. yüzyılda inşa edildiği yazılıdır. Yapı, son yıllarda yapılan onarımlarla orijinal özelliklerinden büyük oranda uzaklaştırılmıştır. Eğilimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı kare planlıdır. Cami güney ve kuzey yönlerden evlerle çevrelenmiş ve sokak dokusu içerisinde kalmıştır. Giriş kapısı doğu cephenin kuzeyine yakın bir konumda açılmıştır. Cami iç taraftan düz ahşap bir tavanla, dış taraftan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Camide mihrap, minber ve mahfil orijinal değildir. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır (Foto. 16-17).

Caminin minaresi kuzeydoğu köşede, çatı üzerinden yükselmektedir. Minarenin girişi caminin içerisinden kadınlar mahfilinden verilmiştir (Foto. 18). Minarenin poligonal gövdesi kısa tutulmuştur. Gövdeden şerefeye geçiş kademeli profillerle sağlanmıştır. Şerefede gövdedeki poligonal düzen devam ettirilmiştir. Minarenin duvarlarında düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Minare en üstte pramidal bir külahla örtülmüştür. Kurşun kaplı külahın üstünde bir alem yer almaktadır. Minarede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 19-20).

2.6. Yolbaşı Camii

Yapı, Tokat merkez Soğukpınar Mahallesi, Bey Sokak üzerinde yer almaktadır. Giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre H.1339-1342/M.1920-1923 yılları arasında Katıpzade Tahir Efendi tarafından esaslı bir tamir geçirmiş ve yeniden inşa edilmiştir (Foto. 22). Dört satırlık kitabenin okunuşu şu şekildedir:

*Sâhibulhayrat i'anesi ve beled-i reisi,
Kâtıpzâde Tahir Efendi'nin sa'y ve gayretiyle
İş bu cami-i şerif müceddeden inşa ve ta'mir edilmiştir.
Fî sene 1342 (1923-1924) fî sene 1339 (1920-21)*

Caminin 20. yüzyıl başlarında geçirdiği bu büyük onarımdan önceki dönemlerine ait vakfiye kayıtları mevcuttur. H.1332/M.1914 tarihli “Aluh-oğlu Elhav Ağa ibn Emin b. Abdullah Vakfı” vakfiyesinde zikredilen “Yolbaşı Camii”i dimegle ma'ruf Hamza Çelebi Camii-i şerifinin ba-berat-ı ali imam ve mütevellisi...” ibareleri caminin diğer isminin Hamza Çelebi Camii olduğunu göstermektedir (Açıkel-Sağırılı, 2005: 471). H.1236/M.1821 tarihli “Fatıma binti Mehmed (Sovukpınar-ı Müslim mahallesi sâkinesi) Vakfı Vakfiyesi”nde “...mahalle-i mezbûrda vâki' Hamza Çelebi Mescidine senevî yigirmi kuruşluk leyle-i Berât'da şem'-i asel ikâd oluna...” ifadeleri yer almaktadır (Açıkel-Sağırılı, 2005: 378). Yolbaşı (Hamza Çelebi) Camii isminin geçtiği en erken tarihli kayıt ise H.1223/M.1808 yılı kayıtlarını kapsayan 12 Numaralı Ser'iyeye Sicil Defterinde “Hamza Çelebi Camii”i Vakfı” ibaresiyle karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2007: 306).

Camiye ait vakfiye ve kayıtların en eskisi H.1223/M.1808 tarihinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer belgeler ise 19. Yüzyıl ve 20 yüzyılın başlarına aittir. Yapının giriş kapısı üzerindeki kitabede caminin M.1920-23 yılları

arasında tamir ve yeniden inşa edildiği yazılıdır. Bu da yapının bulunduğu yerde daha erken tarihli bir cami olduğunu (mevcut belgelerden hareketle bu tarih 19. yy. başlarına kadar götürülebilir) ve yenilenerek son şeklini aldığını göstermektedir.

Cami kare planlıdır. Batısında üç adet devşirme mermer sütuna oturan bir son cemaat yeri eklenmiştir. Son cemaat yerinin kuzey bölümü sonradan kapatılmıştır. Harime giriş batı cephenin kuzeyine yakın bir konuma açılan kapıdan sağlanır. Dilimli kemerli kapının üzerine kitabe bulunur. Harim tromplarla geçilen bir kubbeyle örtülmüştür. Kubbe dış taraftan kiremit kaplı kırma çatıyla kapatılmıştır. Caminin mihrap, minber ve mahfil orijinallliğini yitirmiştir. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Cami 2004 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Foto. 21-23).

Yapının minaresi, güney batıda çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş caminin içerisinden, mahfil katından verilmiştir (Foto. 24). Minarenin silindirik gövdesi dış taraftan atılan dikmelerle poligonal hale getirilmiştir. Gövde diğer ahşap minarelere göre daha ince ve uzun tutulmuştur. Minarenin dış duvarlarında düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Gövdeye göre oldukça geniş olan şerefeye kademeli bir altlıkla geçilir. Minare en üstte kurşun kaplı, sivri bir külahlı örtülmüştür. Külâh üzerinde alem yer alır. Minare üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 25-26).

2.7. Çilhane Camii

Yapı, Niksar ilçe merkezinde, Çanakçı Deresi'nin kenarında yer almaktadır. Caminin giriş kapısının yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yerleştirilen levhada XX. Yüzyılda inşa edildiği yazılıdır. Kare planlı caminin üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Caminin kuzeyine son dönemlerde bir sundurma eklenmiştir. Harime bu sundurmadan geçilerek ulaşılan kapıdan geçilir. Caminin mihrabı ve minberi orijinal değildir. Mahfil ise doğu ve batı yönlerden güney cepheye doğru uzatılmış ve "U" formunu almıştır. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Cami 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Foto. 27-29).

Caminin minaresi, kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş yapının iç kısmından, mahfil katından sağlanmaktadır. Diğer ahşap minarelere göre uzun tutulan minare gövdesi poligonaldır. Gövdeden şerefeye profilli bir altlıkla geçilmiştir. Dışarıya dilimli kemerlerle açılan balkon tarzı şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külâh yer almaktadır. Minare üzerinde süs unsuru bulunmamaktadır (Foto. 30).

2.8. Hanegah Camii

Yapı, Niksar ilçe merkezinde, Hanegah Sokak üzerinde bulunmaktadır. Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Giriş kapısı üzerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yerleştirilen levhada XX. yüzyılda inşa edildiği belirtilmektedir. Caminin minare kaidesine sonradan yerleştirildiği anlaşılan bir kitabe ve bir mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşının üzerinde “Gençliğine doymadan muradına ermeyen Hacı Ahmed oğlu H.1259/M.1843-44” ibareleri okunmaktadır. Bu metindeki tarihin yapının inşa tarihiyle bir alakası olup olmadığı anlaşılamamaktadır. 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılan yapı günümüzde tamamen yenilenmiştir. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı cami eğilimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Caminin giriş kapısı kuzey cephenin ortasında bulunmaktadır. Kapıya iki taraflı yedişer basamaklı merdivenle ulaşılır. Ahşap kanatlı kapıdan ulaşılan harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülmüştür. Tavanın ortasında kare bir göbek bulunmaktadır. Günümüzde Kuran kursu olarak kullanılan yapının iç kısmı da tamamen yenilenmiştir. Yapının beden duvarları subasman seviyesine kadar taş malzeme kullanılmıştır. Caminin bütün cepheleri sıvalı olduğundan inşa malzemesi tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak ahşap karkas arası kerpiç malzemeyle inşa edilmiş olması muhtemeldir. Yapı dış taraftan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür (Foto. 31-32).

Caminin minaresi batı cephenin ortasına bitişik vaziyette konumlandırılmıştır. Minarenin ahşap gövdesi, üç kademeli taş bir kaide üzerinde yükseltilmiştir. Silindirik formlu kaidenin en altındaki kademeye bir kitabe, bir mezar taşı ve bir süsleme parçası yerleştirilmiştir (Foto. 35). Dikdörtgen taş bloklar halindeki süsleme parçasının üzerinde rumi ve palmetlerden oluşan bir kompozisyona yer verilmiştir. Bu parça ile mezar taşı ve kitabenin kaideye son onarımlarla beraber yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Minareye giriş yapının iç kısmından mahfil katından sağlanmaktadır (Foto. 33). Minarenin poligonal, ahşap gövdesi uzun tutulmuştur. Gövdeden şerefeye kademeli bir altlıkla geçiş sağlanmıştır. Balkon tarzındaki şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri bir külah yer almaktadır. Minare üzerinde süs unsuru bulunmamaktadır (Foto. 34-37).

2.9. Kızılcaören Köyü Camii

Yapı, Tokat’ın Reşadiye İlçesi’ne bağlı Kızılcaören köyünde yer almaktadır. Köy Tokat’ın yaklaşık 112 km., Reşadiyenin 23 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Caminin inşa kitabesi mevcut değildir. Bu nedenle tam bir tarihlendirme yapılamamaktadır. Köyün adı XV. yüzyıl Osmanlı tapu tahrir defterlerinde geçmektedir (Şimşirgil, 1995: 125-132). Bu bilgi yerleşimin en azından XV. yüzyıla kadar götürülebileceğini göstermektedir. Ancak caminin bünyesindeki mimari unsurlar daha geç bir dönemde inşa edildiğine işaret etmektedir. Özellikle caminin yarım daire kesitli, istiridye yivli minaresi Osmanlı

mimarisinde 18. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve sonraki dönemlerde yaygınlaşmıştır (Ödekan, 1997: 1244). Camideki mihrap 19. yüzyılda Anadolu'da inşa edilen bir takım caminin mihraplarıyla paralellik göstermektedir. Bu da caminin 19. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir. Kare planlı caminin kuzeyine sonradan iki katlı bir bölümün eklendiği görülmektedir. Yapıya giriş kuzeydoğu köşeye yakın bir konumda açılmış yuvarlak kemerli bir kapıyla sağlanmaktadır. Caminin harim kısmı içten kırılmalı bir tavanla, dıştan kiremit kaplı meyilli bir çatıyla örtülmüştür. Caminin beden duvarları günümüzde tamamen sıvalı vaziyettedir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait eski fotoğraflarda harimin duvarlarında, köşelerde ve giriş kapısında düzgün blok taşlar; diğer bölümlerde moloz taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır (Foto. 38-39).

Caminin minaresi, harimin kuzeydoğusuna bitişik vaziyette yerleştirilmiştir. Tek şerefeli minare gövdesi kare bir kaide üzerinde yükselmektedir. Silindirik formlu ahşap gövdeden düz bir altlıkla şerife kısmına geçiş sağlanmıştır. Balkon tarzındaki şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri bir külah yükselmektedir. Minare üzerinde süs unsuru bulunmamaktadır (Foto. 40). Camiye ait eski fotoğraflarda minare gövdesinin saca kaplandığı görülmektedir. Son onarımlarla beraber gövde ahşap malzemeyle yapılmıştır (Foto. 41).

3. Değerlendirme ve Sonuç

Tokat, ahşap minareli camilerinin yoğunlaştığı kentlerden birisidir. Yörede ahşabın bol miktarda bulunması bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda inşa edilmiş bir takım küçük ölçekli camilerde ahşap minarelerin tercih edildiği görülmektedir. Daha önceki dönemlerde var olan ve günümüze ulaşamayan örneklerin de olması muhtemeldir. Zira ahşap taş ya da tuğla kadar dayanıklı bir malzeme değildir. Bu nedenle ahşap malzemeyle inşa edilen minarelerin bir kısmının günümüze ulaşamaması doğaldır. Kent merkezinde tespit edebildiğimiz altı camide; Niksar merkezdeki iki camide ve Kızılcaören köyündeki bir camide ahşap minare bulunmaktadır. Bu minarelerin orijinal olup olmadıklarını saptamak güçtür. Minarelerin ait oldukları camiler günümüze büyük oranda yenilenerek gelebilmişlerdir. Minarelerin de zaman içerisinde yapılan onarımlarda yenilenmiş olmaları muhtemeldir. 19. ve 20. yüzyıllardan kalan bu camilerin yanı sıra günümüz yapısı bir kısım örnekte de ahşap minare geleneğinin devam ettirildiği görülmektedir. Niksar Nalbantlar Camii (Foto. 43) ve Gözova Köyü Camii'nde (Foto. 42) günümüz yapısı olan ahşap minareler bulunur.

Tokat yöresindeki ahşap minarelerin büyük çoğunluğu çatı üzerinde yükselmektedir. Niksar Hanegah Camii ve Kızılcaören Köyü Camii minareleri ise taş kaideler üzerinde yükselirler. Minarelerin girişleri camilerin iç kısımlarında bulunmaktadır. Düşey ahşap kaplamalarla oluşturulan gövdeler büyük oranda poligonaldir. Minarelerin tamamında balkon tarzı şerefeler

bulunmaktadır. Herhangi bir süs unsurunu yer verilmeyen minareler kurşun kaplı sivri külahlarla örtülmüştür.

Ahşap minareli cami örnekleri İstanbul¹⁸² ve Anadolu'nun birçok kentinde¹⁸³ karşımıza çıkmaktadır. Bu camilerin 17. ve 18. yüzyıl gibi nispeten erken örnekleri olsa da büyük çoğunluğunun 19. yüzyıl ve sonrası dönemlerde inşa edildikleri görülmektedir. Söz konusu yapılar Tokat'taki yapılar gibi küçük ölçekli camilerdir. Ahşabın bu cami minarelerinde kullanılması kolay bulunan hafif bir malzeme olması ve minare inşaatında taş ve tuğlaya nazaran kullanımının daha kolay olmasından kaynaklanmaktadır.

Tokat merkezdeki ahşap minareli camilerin bir bölgede yoğunlaştıkları görülmektedir. Tokat Kalesi eteklerinde ve tarihi Sulusokak çevresinde karşımıza çıkan bu camiler günümüzde kentin tarihi silüetinin bir parçası konumundadırlar.

Sonuç olarak; Tokat ölçeğinde incelediğimiz ahşap minareler bünyesinde bir süs unsuru barındırmayan sade mimarileri ile ihtiyacı kolay ve pratik yollardan karşılamak amacıyla yapılan minarelerdir. Ahşap minare geleneği sadece Tokat'ta değil İstanbul ve Anadolu'nun birçok kentinde sürdürülmeye devam etmektedir.

¹⁸² İstanbul'daki ahşap minareli camilerin bazıları şunlardır: Eski Yağkapanı Mescidi (Makdül İbrahim Paşa Camii); Karagümrük Karabağ Mescidi; Beşiktaş Muradiye Camii; Üsküdar Ahmet Çelebi Mescidi; Kuzguncuk Üryanizade Mescidi; Teşvikiye Raif Ağa Mescidi; Kumkapı Tavaşi Süleyman Ağa Camii; Galata Bektaş Ağa Mescidi (minare günümüzde mevcut değil); Ortaköy Cavid Ağa Mescidi; Galata Yağkapanı Mescidi; Çarşamba Hırani Ahmet Paşa Mescidi; Eyüp Arpacı Hayreddin Mescidi; Eminönü Arpacılar Camii. Minareler için **Bkz.** Eyice, 1953: 255-258; Kuşüzümü, 2010: 104-106; Ökten-vd, 2013: 2.

¹⁸³ Anadolu'da çeşitli kentlerde karşılaşılan ahşap minareli camilerin bazıları şunlardır: ANTALYA: Alanya Gücüoğlu Camii (o.1759); İskele Camii (1903); Elmalı Toklular Mescidi (20. yy başları) **Bkz.** Yerli, 2011: 41-58; SİVAS: Çatalpınar Camii; Pulur Camii; İmaret Camii; Yeşil Camii **Bkz.** Ünsal, 2006: 144-198; Divriği Ahmet Paşa Camii (1761); Divriği Güllübağ Camii (19.yy); Divriği Süleyman Ağa Camii (1688) **Bkz.** Denктаş, 2005: 29-61; KÜTAHYA: Deveyatağı Mescidi (19. yy başları); Karadonlu (Pirler Mahallesi) Mescidi (16. yy); Sultanbağı Çatalçeşme (Ahi Arslan) Mescidi (18. yy); Alaeddin (Rabia Hatun) Mescidi **Bkz.** Altun, 1982: 260-288; ANKARA: Hacı İlyas Camii (18. yy.); Ağaç Ayak Camii (1704); Leblebicioğlu Camii (1714) **Bkz.** Atak, 2014: 212-266.; ARTVİN: Arhavi Ortacılar Merkez Camii (1757); Ardanuç Anaçlı Camii (1833); Yusufeli Öğden Camii (19. yy.); Şafşat Cevizli Camii (1889) **Bkz.** AYTEKİN, 1999: 146-209; İskilip Müftü Camii (19. yy.) **Bkz.** İlter, 1992: 57-58; Kemalîye Salihli Köyü Camii (1844) **Bkz.** Gündoğdu, 2006: 251-253; Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii (1904) **Bkz.** Denктаş, 2004: 58-62; Gümüşhacıköy Darphane Camii (14.-15. yy) **Bkz.** Nemlioğlu, 1987: 23-28; Kocaeli Zıbnlı Camii (1807) **Bkz.** Ökten-vd, 2013: 1-9; Burdur Saden Camii; Malatya Tahta Minare Camii; Vezirköprü Karanar Köyü Camii ; Safranbolu Eski Camii.

Kaynakça

- Açıkel, A-Sağırılı, A. (2005). Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler, Cilt:1, Tokat.
- Akgündüz, A. – Öztürk, S. ve Baş, Y. (2005), *Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya, İstanbul*.
- Altun, A. (1982). “Kütahya’nın Türk Devri Mimarisi Bir Deneme”, Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya, İstanbul, 171-700.
- Altun, A. (1978). Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul.
- Aslanapa, O. (1989). Türk Sanatı, Ankara.
- Atak, E. (2014). Anadolu’da Lale Devri Mimarisi (İstanbul Dışı Örnekler Üzerine Bir Araştırma), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aytekin, O. (1999). Ortaçağdan Osmanlı Dönemine Kadar Artvin’deki Mimari Eserler, Ankara.
- Bakırer, Ö. (1971). “Anadolu’da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri”, Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 337-363.
- Berchem, V. (1960). “Mimari”, İslam Ansiklopedisi, Cilt:8, İstanbul, 318-322.
- Demirtaş, H. (2007). 12 Numaralı Tokat Şer’iye Sicil Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Denktaş, M. (2005). Divriği’deki Osmanlı Camileri, Kayseri.
- Denktaş, M. (2004). “Pınarbaşı Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.16, Kayseri, 53-89.
- Diez, E. (1960). “Minare”, İslam Ansiklopedisi, Cilt:8, İstanbul, 323-329.
- Erkara, A. (2010). Tokat Merkez’de Osmanlı Dönemi Dini Mimarisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

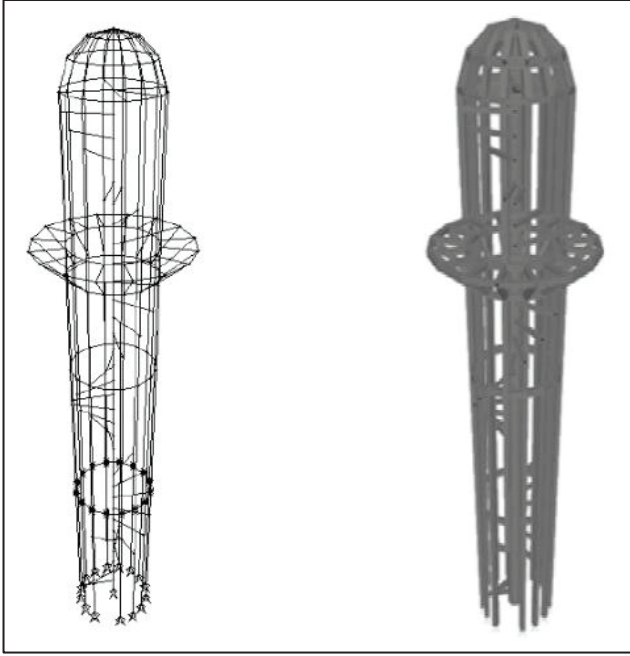
- Esin, E. (1978). “Türk Minaresinin Orta Asya’daki Öncüleri Hakkında”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Gabriel Özel Sayısı*, Ankara, 104-147.
- Eyice, S. (1960). “Anadolu’da Türk Minareleri”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:8, İstanbul, 329-335.
- Eyice, S. (1953). “İstanbul’da Bazı Cami ve Mescit Minareleri”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt:10, İstanbul, 247-268.
- Gündoğdu, H. (2006). “Kemaliye ve Salihli Köyü Üzerine Değınmeler”, *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi ve Sanat Tarihi Sempozyumu (21-23 Nisan)*, Erzurum, 249-262.
- Gündoğdu, H.-vd. (2006). *Tarihi Yaşatan İl Tokat*, Ankara.
- Gündoğdu, H. (2005). “Dulkadirli Camii Minareleri”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004)*, İstanbul, 775-785.
- İlter, F. (1992). *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Ankara.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.
- Kuşüzümü, K.H. (2010). *İstanbul Minarelerinin Geleneksel Yapım Teknikleri ve Günümüzdeki Restorasyonu*, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mülayim, S. (1988). “Yivli Minare Geleneği”, *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri (26-30 Aralık 1987)*, Antalya, 11-25.
- Nemlioğlu, C. (1987). “Amasya’da Gümüş Nahiyesi ve Darphane Camii”, *Türkiyemiz Dergisi*, S.53, İstanbul, 23-28.
- Ödekan, A. (1997). “Mihrap”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt:2, 1244.
- Ökten, B.-vd. (2013). “Ahşap Minarelerin Taşıyıcı Sistemleri ve Zıbnlı Camii Örneği”, *Proceedings of 4th Strengthening of Historical Structures Symposium*, (November 27, 2013), İstanbul.
- Sözen, M. (1981). *Anadolu’da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul.
- Şimşirgil, A. (1995). “XV-XVI. Asırlarda Tokat Kazâsında Kır-İşkân Merkezleri ve Bazı Hususiyetleri”, *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.3, İstanbul, 125-140.

Uluçam, A. (1990). “Irak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Van, 17-44.

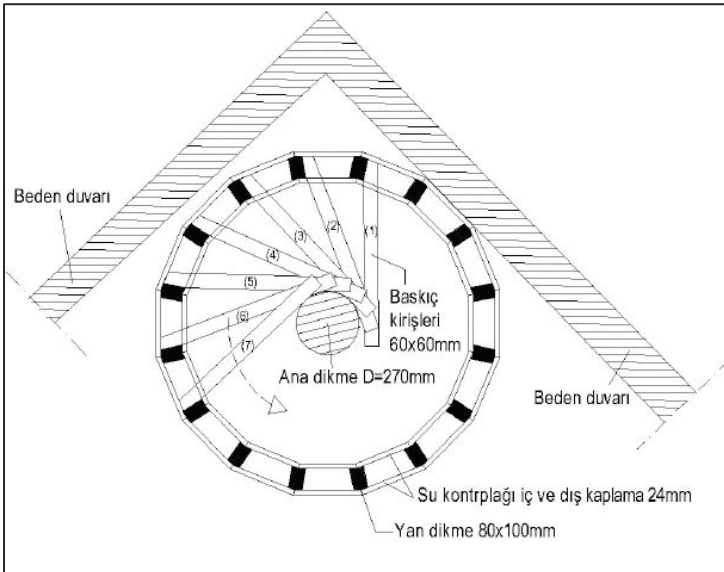
Uysal, A.O. (1990), “Anadolu Selçuklulardan Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 33, S.1-2, Ankara, 505-533.

Ünsal, M. (2006). Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yerli, H. (2011). Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çizim 1 Ahşap Camilerin Yapısal Modeli (Ökten vd.2013:6)

Çizim 2 Ahşap Minare Kesiti (Ökten vd.2013:7)

Foto. 1: Ahi Paşa Camii Genel Görünüş

Foto. 2: Ahi Paşa Camii Harim

Foto. 3: Ahi Paşa Camii Minare Giriş Kapısı

Foto. 4: Ahi Paşa Camii Minare

Foto. 5: Ahî Paşa Camii Minare İç Kısım

Foto. 6: Aceşir Camii Genel Görünüş

Foto. 7: Acepşir Camii Harim

Foto. 8: Acepşir Camii Minare

Foto. 9: Acepşir Camii Minare İç Kısım

Foto. 10: Akdeğirmen Camii Genel Görünüş

Foto. 11: Akdeğirmen Camii Harim (Erkara, 2010: 347)

Foto. 12: Akdeğirmen Camii Minare

Foto. 13: Hoca Ahmet Camii Genel Görünüş

Foto. 14: Hoca Ahmet Camii Genel Görünüş

Foto. 15: Hoca Ahmet Camii Minare

Foto. 16: Seyyid Necmeddin Camii Genel Görünüş

Foto. 17: Seyyid Necmeddin Camii Harim

Foto. 18: Seyyid Necmeddin Camii Minare Girişi

Foto. 19: Seyyid Necmeddin Camii Minare

Foto. 20: Seyyid Necmeddin Camii Minare İç Kısım

Foto. 21: Yolbaşı Camii Genel Görünüşü

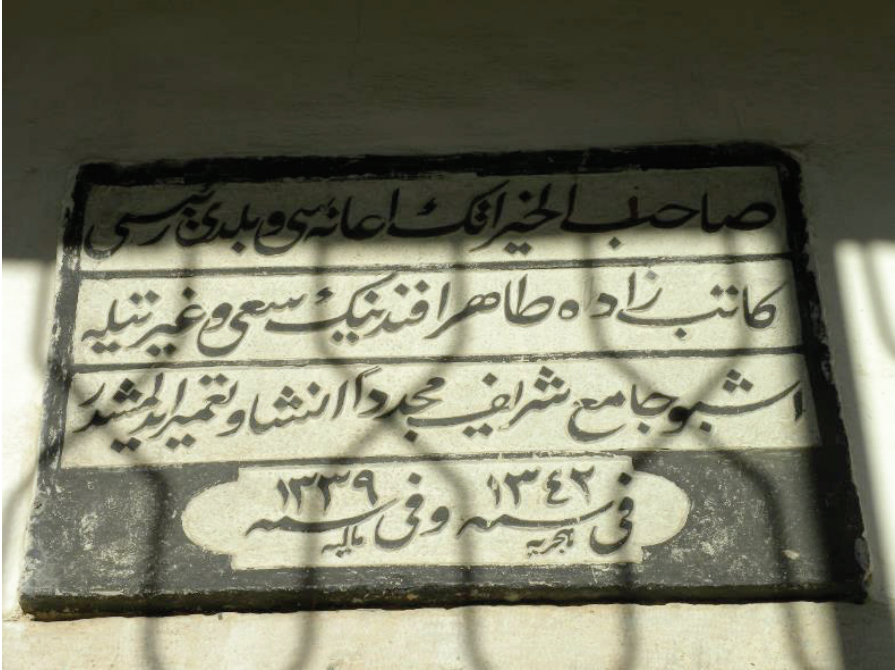

Foto. 22: Yolbaşı Camii Onarım Kitabesi

Foto. 23: Yolbaşı Camii Harim

Foto. 24: Yolbaşı Camii Minare Girişi

Foto. 25: Yolbaşı Camii Minare

Foto. 26: Yolbaşı Camii Minare İç Kısım

Foto. 27: Niksar Çilhane Camii Genel Görünüş

Foto. 28: Niksar Çilhane Camii Genel Görünüş

Foto. 29: Nıksar Çilhane Camii Harim

Foto. 30: Nıksar Çilhane Camii Minare

Foto. 31: Niksar Hanegah Camii Genel Görünüş

Foto. 32: Niksar Hanegah Camii Harim

Foto. 33: Niksar Hanegah Camii Minare Girişı

Foto. 34: Niksar Hanegah Camii Minare

Foto. 35: Niksar Hanegah Camii Minare Kaidesi

Foto. 36: Niksar Hanegah Camii Minare Detay

Foto. 37: Niksar Hanegah Camii Minare İç Kısım

Foto. 38: Kızılcaören Köyü Camii Genel Görünüş

Foto. 39: Kızılcaören Köyü Camii Harim

Foto. 40: Kızılcaören Köyü Camii Minare

Foto. 41: Kızılcaören Köyü Camii Restorasyon Öncesi (V.G.M.'den)

Foto. 42: Gözova Köyü Camii Genel Görünüş

Foto. 43: Niksar Nalbantlar Camii Minare